

شفاف‌سازی اطلاعات در تنظیم و ارائه گزارشات مالی

نیاز امروز جامعه ایران

سعید آقاسی^۱

مقدمه

با دیدی سیستماتیک، اطلاعات مالی نیز نوعی کالا به حساب می‌آیند که می‌توان آنرا تولید کرده، خریداری نموده و به مصرف رسانید. اطلاعات مالی می‌تواند کیفیت بالا یا پایین داشته، به هنگام بوده یا نبوده و نسبت به موضوع تصمیم‌گیری مالی مرتبط یا غیر مرتبط باشد.

تولید اطلاعات مالی از یک طرف قیمت تمام‌شده‌ای دربردارد و از طرف دیگر مطلوب است و سودمندی ایجاد می‌کند. منافع به کارگیری اطلاعات مالی صحیح، به هنگام و مرتبط شامل بهبود در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های مالی، کمینه کردن هزینه و کنترل بهتر است. تولید اطلاعات مالی ضایعاتی دربردارد - که همچون بحث حسابداری صنعتی - این ضایعات به دو قسمت عادی و غیرعادی تقسیم می‌شود. نوع عادی آن در دل اطلاعات مالی نهفته می‌شود و نوع غیرعادی آن آشکارا بوده و خسارت تولید اطلاعات مالی محسوب می‌گردد.

استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی گروه‌هایی همچون سهام‌داران بالقوه و بالفعل، مدیران شرکت، اعتبار‌دهندگان دولتی و خصوصی، دولت، مشتریان، عرضه‌کنندگان کالا و

---

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه.

خدمات، و حتی کل شرکت‌های صنعت مورد نظر بوده و این اطلاعات را در مجاری تصمیم‌گیری مالی خود به کار می‌گیرند.

منظور از شفاف‌سازی اطلاعات مالی این است که ضایعات عادی نهفته در اطلاعات مالی، هم‌چنین ضایعات غیرعادی این اطلاعات به وضوح بیان گردد تا استفاده‌کنندگان از این اطلاعات گریبان‌گیر انحرافات نامساعد در تصمیم‌گیری‌های خود نشده و متضرر نگردند.

کشور آمریکا از جمله کشورهایی است که در سال‌های گذشته از نظر حساب‌دهی و حساب‌خواهی و گزارش‌گری منظم، دقیق و صحیح مالی شهرت داشته و اطلاعات مالی ارائه شده در صنایع این کشور ظاهراً عاری از هرگونه ضایعات بوده و از بعد نظارتی نیز شدیدترین مقررات حاکم بر کار هیئت مدیره و حساب‌رسان شرکت‌ها وجود داشته است، اما ورشکستگی شرکت بزرگ آنرون در هفته اول ژانویه ۲۰۰۲م عکس مطالب بالا را ثابت کرد. قضیه از این قرار بود که شرکت آنرون در سال ۱۹۹۷ با فروش ۲۰ میلیارد دلار، سود ۱۸ میلیون دلاری و ارزش بازار ۱۱ میلیارد دلاری (بیش از ۹۰٪ درآمد نفتی ایران) در ردیف ۱۷۹ شرکت برتر جهان و در سال ۲۰۰۱ با فروش ۱۳۸ میلیارد دلاری در ردیف ۶ شرکت برتر جهان قرار داشت. با وجود اینکه نظارت‌های مقرراتی شدیدی در شرکت اعمال می‌شد و ظاهراً گزارشات حسابداری و حسابرسی جامع و دقیقی تهیه می‌گردید، اما به دلیل اینکه مدیران شرکت در پشت پرده دست به تقلب‌های مالی متنوع «همچون برداشتن پاداش و حقوق غیرموجه، استفاده از منابع شرکت در سفته‌بازی‌های شخصی و فامیلی و معاملات شرکت‌های فرعی و...» زده بودند، یک شرکت ورشکسته را در لباس شرکتی ظاهراً با بنیه مالی قوی معرفی و شناسانده بودند. سرانجام در سال ۲۰۰۲ شرکت ورشکستگی خود را اعلام کرد.

با توجه به اینکه حسابرسی این شرکت با مؤسسه مشهور آرتو اندرسن^۱ بوده، سؤال می‌شود که «پس حساب‌رسان این مؤسسه چه می‌کرده‌اند؟»

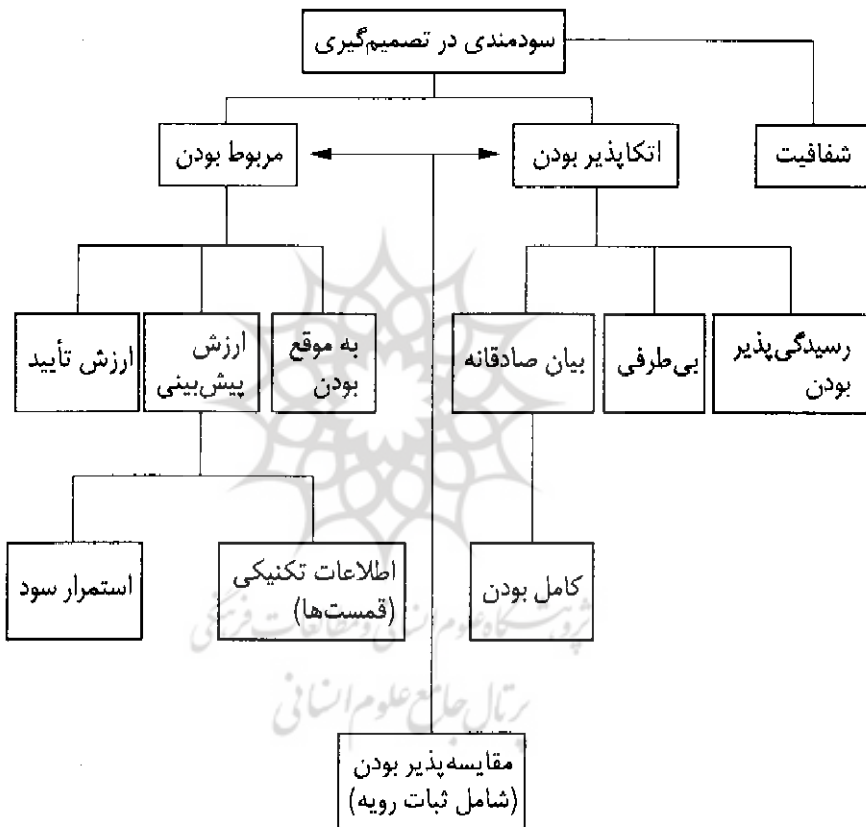
بعدازاین واقعه، افراد زیادی متضرر شده و ورشکست شدند، مؤسسه آرتو اندرسن نیز منحل شد و اعتماد به بازار سرمایه در آمریکا شدیداً کاهش یافت و از آن تاریخ به بعد محققان، اندیشمندان و ذی‌نفعان از حسابرسی درصدد هستند تا از طریق نوشتن کتب و مقالات مختلف این اعتبار را برگردانند.

1. Speculation.

2. Arto Anderson.

اهمیت شفاف‌سازی اطلاعات

مبنای تصمیم‌گیری گروه‌های ذی‌نفع، اطلاعاتی است که توسط بورس‌ها، ناشران اوراق بهادار، واسطه‌های مالی فعال در این بازارها و گزارشگران گزارشات مالی شرکت‌ها منتشر می‌شود. بهره‌گیری از اطلاعات منتشر شده و اتخاذ تصمیم صحیح بر مبنای این اطلاعات زمانی امکان‌پذیر است که این اطلاعات به موقع، مربوط، با اهمیت، کامل و قابل فهم باشد. شکل زیر این ویژگی‌ها را نشان می‌دهد:

چنانچه اطلاعات افشاشده از ویژگی‌های فوق یا بعضی از آنها برخوردار نباشد بدون تردید تصمیم‌گیری به درستی انجام نخواهد شد. به خصوص در مورد بازارهای سرمایه که داد و ستد حضوری انجام می‌شود وجود اطلاعات شفاف در ساز و کار قیمت‌گذاری اوراق بهادار نقش به‌سزایی خواهد داشت. به علاوه انتشار صحیح و به موقع اطلاعات در بازار موجب ایجاد ذهنیت مثبت نسبت به برقراری عدالت در بازار و ثبات و انسجام بیشتر آن شده و

شفافیت اطلاعات موجود در بازار به نوبه خود موجب افزایش رقابت در بین فعالان بازار شده و مناسبات موجود میان اعضای بازار و سرمایه‌گذاران را تقویت و امر نظارت و اجرای قوانین را آسان می‌کند.

مفاهیم مورد بحث در شفاف‌سازی اطلاعات مالی

هنگامی که اصطلاح شفاف‌سازی شکافته شود با سه مفهوم روبرو می‌شویم:

الف) لزوم ارائه اطلاعات کافی

تحقیقات انجام‌شده و تجربیات به دست آمده نشان می‌دهد که اعضای هیئت مدیره به صورت مستمر اطلاعاتی را منتشر می‌کنند که خودشان معتقد به ناقص بودن و ناکافی بودن این اطلاعات برای تصمیم‌گیری سهام‌داران هستند. ضمناً مدیران شرکت از طریق بازی با سود و معطوف نمودن انتظارات بازار به منافع آتی (مانند قیمت سهام در آینده و سود سال‌های آینده) سهام‌داران را به اشتباه می‌اندازند. در این مفهوم سعی می‌شود اطلاعات تا حد امکان کافی و عاری از هرگونه نقص باشد.

ب) لزوم تثبیت فرهنگ حساب‌دهی و حساب‌خواهی

ناشران اطلاعات مالی در بسیاری از موارد مسئولیتی در قبال صحت و سقم اطلاعات ارائه شده نمی‌پذیرند، اما در شفاف‌سازی، هدف این است که ارائه اطلاعات همراه با قبول حساب‌دهی و مسئولیت‌پذیری مسئولین و مدیران شرکت‌ها باشد. این کار نیاز به ایجاد فرهنگ حساب‌دهی و مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان و گزارش‌گران مالی دارد.

ج) لزوم ایجاد وجدان‌کاری و دل‌بستگی گزارش‌گران مالی به درست‌کاری

با وجود بهترین قوانین و مقررات و تشکیلات و روش‌ها و جدیدترین تکنولوژی و فن‌آوری اطلاعات به تنهایی نمی‌توان انتظار حساب‌دهی و شفاف‌سازی داشت؛ زیرا شفاف‌سازی وابسته به این است که افراد درست‌کار و با وجدان کارها را به درستی انجام داده باشند. این واقعیت به خصوص در مواردی که ارزش افزوده ایجاد شود کاملاً ملموس است. به عبارت دیگر درست‌کاری و داشتن وجدان‌کاری رکن اصلی گزارش‌گری مالی است.

شفاف‌سازی در رابطه با مسئولیت اجتماعی گزارش‌گری مالی

گزارش‌گران مالی و به خصوص حساب‌رسان به عنوان امین و ناظر صاحبان سرمایه بوده و در همین راستا دارای مسئولیت‌های فردی و اجتماعی خاصی هستند. مسئولیت اجتماعی حساب‌رسان آنها را ملزم به پاسخ‌گویی در برابر خواسته‌های گروه‌های ذی‌نفع از گزارشات مالی می‌کند. در گذشته نه چندان دور، انتظار جامعه از حساب‌رسان بیشتر روی مسئولیت‌های فردی حساب‌رسان (رعایت ضوابط اخلاقی و حفظ استقلال آنها) بود. در حالی که در دو دهه اخیر موضوع مسئولیت اجتماعی حساب‌رسان - به صورت پاسخ‌گویی به افراد مختلف - سایه سنگینی بر دامنه مسئولیت گزارش‌گران مالی انداخته است. این مطلب از آنجا ناشی می‌شود که اخیراً یکی از هدف‌های بنگاه‌های اقتصادی ایفای مسئولیت اجتماعی آنها است؛ زیرا بنگاه‌ها باید تصدی‌گری اجتماعی خود را به نحو احسن انجام دهند تا اینکه اولاً حقوق صاحبان سرمایه (که جزئی از اجتماع هستند) حفظ شود و دوماً محصولاتشان مقبول جامعه افتد. از این جهت وظیفه حساب‌رسان که قبلاً فقط بازرسی اسناد و مدارک بود به بررسی و اظهار نظر روی عملکرد و آمار و ارقام صورت‌های مالی و سود ناشی از دوره مالی توسعه یافته است.

گزارش‌گران مالی تا آنجا که اظهار نظر آنان حرفه‌ای و در چارچوب استانداردهای حساب‌داری و حساب‌رسی است، دارای مسئولیت فردی خاص نظیر استقلال رأی، آموزش و... هستند، اما با تسری این اظهار نظر به دایره نظریه رفاه اجتماعی، دارای مسئولیت اجتماعی بوده و در محدوده رعایت قوانین توسط بنگاه‌های اقتصادی مستوجب مسئولیت قانونی هستند.

شفاف‌سازی اطلاعات به عنوان یک وظیفه برای گزارش‌گران مالی برگرفته از مسئولیت اجتماعی آنها است؛ زیرا اطلاعات گواهی شده آنها مبنای تصمیم‌گیری گروه‌هایی از افراد جامعه است. این وظیفه روز به روز به دلیل جدایی مالکیت از مدیریت و اتکای فزاینده گروه‌های تصمیم‌گیرنده به اطلاعات گزارش‌شده، سنگین‌تر می‌شود.

شاخص‌های جدید در شفاف‌سازی اطلاعات

به منظور هر چه بهتر شفاف کردن اطلاعات گزارش‌شده ۳ شاخص جدید به عنوان زیر ساختار گزارش‌گری مالی معرفی شده است:

شاخص اول: رعایت اصول پذیرفته شده حساب‌داری جهانی.

شاخص دوم: ایجاد استانداردهای خاص هر صنعت (شاخص صنعت) که دائماً به وسیله

همان صنعت مورد تأکید بوده و به موقع تغییر می‌کند. (در آمریکا چندین مؤسسه به کار تهیه این شاخص‌ها اشتغال دارند. از جمله مؤسسه رابرت موریس،^۱ دان و براد استریت^۲ و...).
شاخص سوم: تدوین خط‌مشی خاص هر شرکت شامل استراتژی، برنامه‌ها، مدیریت ریسک، سیاست‌های تشویق و حقوق و مزایای مناسب، قوانین و مقررات نظارتی شرکت و نحوه عملکرد و تشکیلات و روش‌ها.

شفاف‌سازی اطلاعات هزینه‌بر است، اما مزایای آن بر هزینه‌هایش فزونی دارد. البته در شروع کار شفاف‌سازی اطلاعات در یک جامعه ممکن است برخی شرکت‌ها متضرر شوند (به دلیل افشای اطلاعات صحیح و سوءاستفاده رقبا از این اطلاعات) اما هنگامی که این عمل به صورت یک فرهنگ به مرحله ثبات رسید به نفع همگان است.

تجربه گروه کشورهای تایلند، زلاندنو، ژاپن، سنگاپور، فنلاند، کانادا و هنگ‌کنگ

تجربه کشورهای فوق‌الذکر در زمینه افشاگری و شفاف‌سازی اطلاعات مالی در چند مورد به شرح زیر است:

۱. ناشران اوراق بهادار ملزم به افشای اطلاعات شفاف هستند. سیاست الزام شرکت‌های پذیرفته شده به افشای اطلاعات، از طرف بورس پذیرفته می‌شود موظف است اطلاعات مورد نیاز برای تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری بر روی اوراق بهادار خود را در اختیار عموم قرار دهد. اطلاعاتی که این شرکت‌ها باید منتشر کنند شامل دو دسته است. الف) گزارش‌های ادواری اطلاعات مالی
این گزارش‌ها به طور معمول از نظر نوع اطلاعات مالی، نحوه حساب‌رسی آنها، نوع استانداردهای حساب‌داری به کار گرفته شده در ارائه گزارش‌ها و تواتر ارائه گزارش‌ها کنترل می‌شوند.

ب) افشای اطلاعات مهم

دومین دسته از اطلاعاتی که باید توسط ناشران عرضه شود، افشای اطلاعات مربوط به تغییرات عمده در عوامل مؤثر بر قیمت است و معمولاً بورس‌های اوراق بهادار بر نحوه افشای این اطلاعات نظارت دارند.

۲. اطلاعات افشا شده توسط اجزاء بازار برای اهداف متفاوت مورد استفاده قرار می‌گیرد. از جمله استفاده کنندگان اطلاعات می‌توان موارد زیر را نام برد:

1. Robert Morris Associates.

2. Dun & Brad street.

بورس‌ها: به منظور نظارت بر بازار و تحلیل کیفی آن.
 سرمایه‌گذاران نهادی: به منظور اتخاذ تصمیم در انجام معاملات اوراق بهادار و تعیین راهبردهای انجام معامله.
 بازار سازان: به منظور وضع یا تعیین قیمت‌های پیشنهادی خرید و فروش اوراق بهادار.
 تحلیل‌گران اوراق بهادار: به منظور شناسایی الگوها و روندها و بی‌نظمی‌هایی که ممکن است در داد و ستد ایجاد شود.
 کارگزاران: به منظور تصمیم‌گیری انجام معاملات عمده روی اوراق بهادار و ایجاد ابزارهای مشتقی جدید.
 ناشران اوراق بهادار: به منظور اتخاذ تصمیم در مورد شرکت، ادغام، تأمین مالی جدید و...

۳. برخی از بورس‌های مورد بررسی به منظور ایجاد بازاری فعال، مطلوب و منظم از طریق ارائه اطلاعات دقیق، کافی و به‌هنگام، اصولی را به صورت زیر اعلام کرده‌اند:

افشای فوری اطلاعات مهم برای مردم؛

افشای کامل اطلاعات؛

توضیح برای رد یا تأیید شایعات؛

پاسخ به فعالیت نامعمول بازار؛

جلوگیری از انجام معاملات بر اساس اطلاعات پنهانی؛

منع افشای اطلاعات غیر ضروری به منظور تبلیغ؛

۴. تجربه بورس‌های فوق نشان داده که زمان مناسب افشای اطلاعات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۵. از نظر شیوه ارائه اطلاعات در بیشتر بازارها؛ اطلاعات مهم پیش از عرضه، در اختیار بورس قرار می‌گیرد.

۶. مسئولیت انتشار کامل و گسترده اطلاعات بر عهده شرکت‌ها است و هرگونه تخلف و کوتاهی منجر به اخراج شرکت از بورس می‌شود.

تجربه آمریکا

در آمریکا کمیته نظارتی بورس (SEC) و مقررات جدید نظارتی که از ژوئن ۲۰۰۲ اجرا می‌شود به شرح زیر است:

۱. رسوایی‌های مالی در شرکت‌هایی نظیر آنرون و ورلد‌کام به دلیل ضعف در استاندارد

حساب‌رسی، نبودن حساب‌رس محلی و مسئول، وابستگی حساب‌رسان به حق‌الزحمه و... اتفاق افتاد، لذا قانون Ast Sarbanes oxley از سی ام ژوئن ۲۰۰۲ اعلام شد.

۲. در چارچوب قانون فوق‌الذکر هیئت نظارت حساب‌داری (AOB) Accountiig Oversight Board متشکل از ۲ عضو حساب‌رس و ۳ عضو غیر حساب‌رس به منظور نظارت و بازرسی کار حساب‌داران، ایجاد مقررات و دیسپلین حاکم بر فعالیت مؤسسات حساب‌رسی تشکیل شد.

۳. مؤسسات حساب‌داری بین‌المللی LLP طبق قانون جدید باید نزد هیئت نظارت حساب‌داری به ثبت برسند؛ یعنی این مؤسسات در مقابل قوانین جاری آمریکا مسئول باشند.

۴. حساب‌رسان شرکت‌ها نمی‌توانند به طور همزمان خدمات مشاوره، قیمت‌گذاری سهام، حساب‌رسی داخلی، استخدام کارکنان، دلالتی و نمایندگی، خدمات حقوقی، حساب‌داری و تهیه اظهارنامه و صورت‌های مالی را انجام دهند.

تجربه ایران

رسوایی‌های مالی رخ داده در آمریکا می‌تواند درس عبرتی برای سایر کشورها باشد. در ایران طی ۳۶ سال گذشته که از عمر بورس اوراق بهادار می‌گذرد تجارب مختلفی آزمون شده است.

در مورد گزارش‌گری شفاف، طی چند سال گذشته اقداماتی انجام و مقرراتی اعلام شده است.

درباره مقوله استانداردهای حساب‌داری و حساب‌رسی، حساب‌رسان صنایع ملی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی از سال ۱۳۵۹ و سازمان حساب‌رسی از سال ۱۳۵۶ به بعد با انتشار کتب حساب‌داری و حساب‌رسی و اجرای برنامه‌های آموزشی نقش مهمی را ایفا کرده‌اند.

مسئولین بورس اوراق بهادار سه سال قبل اسامی مؤسسات حساب‌رسی معتمد را اعلام کرده‌اند. هم‌چنین با تشکیل جامعه حساب‌داران رسمی در شهریور ۸۰ و اعلام اسامی اعضا و مؤسسات حساب‌رس عضو جامعه در اوایل سال ۸۱، جامعه شناخت کافی از مؤسسات معتمد پیدا کرده است.

هم‌اکنون که فضای آزادسازی^۱ و خصوصی‌سازی^۲ و کاهش تصدی‌گری دولت به طور جدی دنبال می‌شود، همه اقشار ذی‌نفع از اطلاعات مالی باید در جهت استفاده، معرفی و شناساندن مؤسسات معتمد گام بردارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های کاربردی اطلاعات مالی؛ شفاف بودن این اطلاعات است. به دلیل اینکه گروه‌های متفاوتی از جامعه، ذی‌نفعان این اطلاعات هستند، مفهوم رفاه اجتماعی مطرح شده و گزارش‌گران مالی در ارائه گزارشات خود دارای مسئولیت اجتماعی هستند، لذا مهم‌ترین ویژگی اخلاقی گزارش‌گران مالی درستکاری و وجدان‌کاری آنها است.

پیشنهاد می‌شود:

۱. گزارش‌گری مالی به افرادی با دانش شغلی بالا و تخصص کافی واگذار شود.
۲. در گزینش حساب‌رسان داخلی شرکت‌ها، هم‌چنین حساب‌رسان مستقل، نهایت دقت به عمل آید تا افرادی با وجدان‌کاری بالا به کار گماشته شوند.
۳. استانداردهای جهانی (تا حدی که مغایر با قوانین و مقررات داخلی کشور نباشد) حتماً رعایت شود.
۴. مؤسسات خاصی وظیفه محاسبه و اعلام شاخص‌های صنایع مختلف در کشور را به عهده داشته باشند و این شاخص‌ها حداقل سالی یک‌بار تجدیدنظر شود (مثلاً سازمان حساب‌رسی به طور جدی این مسئولیت را به عهده بگیرد).

1. Liberalization.

2. Privatization.

فهرست منابع و مآخذ

۱. استانداردهای حسابرسی (نشریه ۱۲۴ سازمان حسابرسی).
  ۲. استانداردهای حسابرسی (نشریه ۱۴۵ سازمان حسابرسی).
  ۳. اصول حسابرسی (نشریه ۸۷ و ۱۰۵ سازمان حسابرسی).
  ۴. دستورالعمل حسابرسی (نشریه ۹۵ سازمان حسابرسی).
-
۱. دوانی، غلامحسین، مسئولیت حسابداران رسمی، نشریه بورس، شماره ۳۶، مرداد ۸۲.
  ۲. رحمانی، علی، ارزیابی کیفیت گزارشگری مالی، نشریه حسابرس، شماره ۱۷، آذر و دی ۸۱.
  ۳. صفاریان، مریم، سیاست‌ها و الزام‌های افشای اطلاعات، نشریه بورس، شماره ۳۴، بهمن ۸۱.
  ۴. طهماسبی، جواد، نگاهی اجمالی به حسابرسی صورت‌های مالی شرکت‌ها، نشریه بورس، شماره ۳۵، اسفند ۸۱.
  ۵. کرباسیان، مهدی، اهمیت نقش حسابرسی از دیدگاه اقتصادی و اجتماعی، نشریه بورس، شماره ۳۶، مرداد ۸۲.
  ۶. هشی، عباس، افشای اطلاعات مالی شرکت‌های برتر جهان در مقایسه با ایران، نشریه بورس، شماره ۳۵، اسفند ۸۱.
  ۷. _____، شفاف‌سازی و حسابرسی، نشریه بورس، شماره ۳۴، بهمن ۸۱.